

Зустрічі ссавців рядів хижих та оленеподібних в регіоні Національного парку Бузький Гард

Сергій Легкий, Владислав Артамонов, Яна Овсієнко

Національний природний парк «Бузький Гард» (Музія)
e-mail: ava2008@ukr.net; orcid: 0000-0002-3099-3651

LEGKIY, S., V. ARTAMONOV, Y. OVSIENKO. Sightings of carnivorans and artiodactyls in the region of the Bugsy Gard National Park. — In 2023–2024 and by early 2025, during the planned survey of the Bugsy Gard NNP territory and background monitoring, a number of cases of encounters and findings of some carnivoran species were recorded, including those of the wildcat (*Felis silvestris*), weasel (*Mustela nivalis*), wolf (*Canis lupus*), jackal (*Canis aureus*), and raccoon dog (*Nyctereutes procyonoides*). These data complement the picture of the dynamics and distribution of carnivorans in the region. Information is provided on the distribution and population status of a number of Cerviformes species, including the native wild boar (*Sus scrofa*) and European roe deer (*Capreolus capreolus*), as well as the introduced red deer (*Cervus elaphus*). The article describes the occurrence of the European elk (*Alces alces*) in the southern territories of Mykolaiv Oblast.

Вступ

Протягом 2023–2024 і до початку 2025 років під час планових об'їздів та обходів території НПП «Бузький Гард», здійснення фоновий моніторингу встановлено низку фактів зустрічей та знахідок деяких хижих ссавців, серед яких є й види, що занесені до різних охоронних списків. У цьому матеріалі наведено дані про такі види хижих, як *Felis silvestris*, *Mustela nivalis*, *Nyctereutes procyonoides*, *Canis lupus*, *Canis aureus*.

Науковий підрозділ Парку виконує також моніторинг фауни на суміжних об'єктах природно-заповідного фонду місцевого значення та прилеглих сільськогосподарських і мисливських угіддях. Під час польових обстежень виявлено чисельні випадки зустрічей парнокопитних, серед яких також трапляються представники видів, які підлягають особливій охороні. Наведено відомості про такі види ратичних, як *Sus scrofa*, *Capreolus capreolus*, *Cervus elaphus*, *Alces alces*. При згадках «червоних списків» мова йде про регіональний (2020) і національний (2021) переліки¹.

¹ Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України 28 вересня 2020 р. № 163 «Про затвердження Переліку видів тварин, які підлягають особливій охороні на території Миколаївської області». Наказ [того ж] Міністерства ... 19 січня 2021 р. № 29 «Про затвердження переліків видів тварин, що заносяться до Червоної книги України ... (тваринний світ)».

Кіт лісовий (*Felis silvestris*)

Вперше для НПП «Бузький Гард» та прилеглих угідь вид виявлено неподалік с. Грушівка та с. Мар'ївка [Андрусенко 2013, 2014]. Вид включений до Червоної книги України (2021) зі статусом «вразливий». Протягом останніх років його наявність у регіоні підтверджена новими знахідками.

8.04.2023. Під час огляду каньйону Крапля в гірлі Романової балки на правому боці скельної стінки спостерігався кіт лісовий. (47.9392N, 31.0429E). Спостереження вели на відстані 5 м зверху-збоку, тому тварина спостерігача спочатку не бачила. Кіт переміщувався по скельній полиці між кущами. Поведінка спокійна, ознак знервованості не виявляв. Статура міцна, окрас ближче до коричневого, хвіст із трьома вираженими чорними смугами, кінчик чорний, злегка завернутий догори. Тварина виглядала схудлою, однак не хворобливою.

12.05.2023. Повідомлення від начальника Трикратського природоохоронного науково-дослідного відділення (далі — ПНДВ) Д. Лісового про появу лісового kota у Петропавлівському каньйоні р. Мертводод неподалік від с. Петропавлівка (47.7237N, 31.4801E).

27.05.2023. При опитуванні співробітників НПП також надійшли повідомлення від начальника Богданівського ПНДВ В. Васьківа про знахідку влітку 2022 р. коло північного берега Бакшалинського водосховища втопленого лісового kota (47.7268N, 31.1587E) та заступника начальника Мигіївського ПНДВ О. Сидорака про зустріч влітку 2022 року лісового kota в урочищі «Літній хутір» на лісовій стежці неподалік від с. Гаївське Мигіївської сільської ради. (48.0482N, 31.0199E). Звернула на себе спокійна поведінка тварини.

8.02.2025. В районі с. Петрівки Прибузької сільської ради за межами НПП був знайдений загиблий кіт лісовий. Повідомив начальник Богданівського ПНДВ В. Васьків. За описом міцної статури, сіро-коричневого кольору, хвіст із трьома смугами, короткий, товстий, лапи знизу чорні. На жаль, тушку тварини не вдалося зберегти. Зразок голови тварини направлений до Національного науково-природничого музею НАН України.

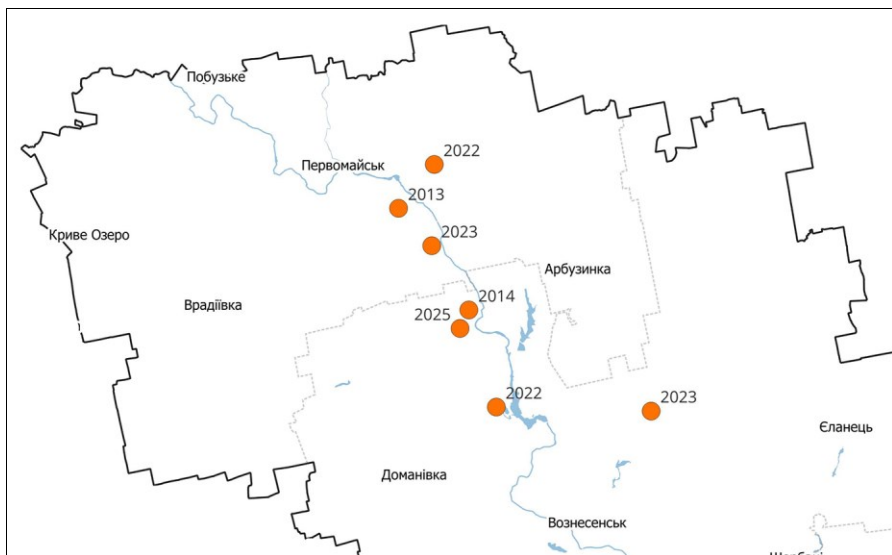

Рис. 1. Схема зустрічей *Felis silvestris* на Миколаївщині (пн.-зх. кут області).

Ласиця (*Mustela nivalis*)

Цей вид хижих родини Мустелові (*Mustelidae*) звичайний в регіоні й часто трапляється в угіддях; відомий як за візуальними зустрічами, так і слідами життєдіяльності (рис. 2). Цілеспрямовано дослідження ласиці не проводилося. Ласку занесено до регіонального червоного переліку (2020).

5.03.2024. В с. Мигія в балці Сухий Ташлик знайдена особина ласки без хвоста і частини лапи. Стать визначити не вдалось внаслідок пошкодження черевної порожнини. Здійснені проміри: вага 47 г, тіло без хвоста 160 мм, голова 30 мм. Спостерігали линяння хутряного покриву на літній окрас [Загороднюк 2015]. Зразок черепа був відправлений на дослідження до Національного науково-природничого музею НАН України.

Рис. 2. Загибла особина ласки в район с. Мигія (ліворуч) та сліди ласки на сніговому покриві в районі с. Актове. Фото авторів.

Родина Псові (*Canidae*)

З родини Псові (*Canidae*) найчастіше на території НПП та прилеглому регіоні зустрічається лис рудий (*Vulpes vulpes*), який часто потрапляє у полі зору, і якого можна іноді спостерігати вдень. Відбитки слідів та інші сліди життєдіяльності красномовно показують розповсюдження та достатню кількість цих тварин. Часто загиблі лиси трапляються на автодорогах з інтенсивним трафіком. До заборони полювання в 2022 р. мисливці цілеспрямовано відстрілювали лисиць з метою регулювання їхньої чисельності та для відбору зразків для діагностики сказу, як правило, у грудні–січні.

Єнота уссурійського (*Nyctereutes procyonoides*) вкрай важко побачити.

26.07.2024 — єдиний випадок зафіксований потрапляння єнота в капкан в районі с. Куріпчине Первомайського району.

Вовк (*Canis lupus*) щорічно з'являється на території НПП та прилеглих територіях, однак за останні два десятиліття лише один раз селився на території Парку. Як правило, вовків спостерігають взимку під час міграцій.

З останніх випадків зустрічей слід відмітити появу трьох особин вовків 14.02.2025. За повідомленням начальника Богданівського ПНДВ В. Васьківа в балці Загичка неподалік с. Виноградний Сад Вознесенського району вовки роздерли вночі кабана, який сильно кричав. На ранок знайдені були лише залишки його шерсті.

Шакал (*Canis aureus*) з'явився в регіоні недавно [Редінов 2015].

30.01.2021. Вперше здобуто єгерською службою Первомайського МРГ під час заходів з регулювання чисельності лисиці за межами НПП, в районі урочища «Літній хутір».

18.02.2025. У тому ж урочищі «Літній хутір» неподалік с. Гасвське Первомайського району за повідомленням начальника Мигіївського ПНДВ Д. Порхуна спостерігали одиночного шакала та чули його завивання.

Ряд Парнокопитні (*Artiodactyla*)

Під час проведення патрулювання, об'їздів території, виконання біотехнічних заходів службою державної охорони НПП «Бузький Гард» протягом 2023–2025 років неодноразово відмічались зустрічі та сліди присутності Парнокопитних як на території Парку, так і прилеглого регіону, який охоплює сучасні Первомайський та Вознесенський райони Миколаївської обл.

Слід відзначити зростаючу чисельність як копитних, так і інших ссавців, що віднесені до мисливських видів тварин, яка починає наближатися до показників кінця 1990-х років. Це пов'язано із забороною полювання на території природно-заповідного фонду з 2012 р., а також забороною полювання на території Миколаївської обл., введеної у 2022 р. з початком збройної агресії РФ проти України. Однак така тенденція може змінитися внаслідок рішення відкрити полювання наприкінці 2024 р. в межах двох північних районів області. Перебування парнокопитних переважно приурочено до лісових урочищ, густих лісосмуг і прилеглих до них агроландшафтів. Необхідно відзначити, що за останні 10 років відбувається збільшення території, де з'являються парнокопитні, і в яких тварин до цього не спостерігали.

Оцінки чисельності та статевого складу парнокопитних у межах НПП в останні роки спеціально не проводили внаслідок ряду факторів. Як правило, тварини спостерігались на підгодовільних майданчиках, за допомогою оптичних і тепловізійних приладів, а також під час прямого візуального контакту в угіддях. Методики шумового прогону, троплення за сніговим покривом, окладів та інші не використовуються внаслідок трудомісткості та відсутності необхідної кількості персоналу.

Мигіївська ділянка

Урочища «Літній хутір» та «Лівобережжя»

26.01.2023. За повідомленням начальника Мигіївського ПНДВ Д. Порхуна на полі коло Дідової балки (48.0095N, 30.9892E) спостерігалось 52 сарни (*Capreolus capreolus*). У цей же день в урочищі «Літній хутір» — 17 сарн та три виводки свиней (*Sus scrofa*) з молодняком оціночною вагою до 30 кг (48.0482N, 31.0199E).

31.01.2023. За повідомленням заступника начальника Мигіївського ПНДВ О. Сидорака в урочищі «Літній хутір» спостерігали 20 особин сарни.

1.02.2023. За повідомленням начальника Мигіївського ПНДВ Д. Порхуна в урочищі «Літній хутір» у місці викладення кормів спостерігались 2 дорослі особини свині та 8 поросят (48.0492N, 31.0178E). Спостереження вели в темну пору доби за допомогою тепловізора HICMICRO OWL Thermal Telescope.

4.02.2023. За повідомленням заступника начальника Мигіївського ПНДВ О. Сидорака в урочищі «Літній хутір» спостерігалось 22 особини козулі, три з них з рогами.

У цей же день у темну пору доби за допомогою тепловізора на прилеглому до урочища «Літній хутір» полі Д. Порхун спостерігав 9 сарн (48.0500N, 30.0090У).

5.02.2023. В кв. 5, 7, 8 урочища «Лівобережжя» в районі с. Куріпчине, Дідової балки, Оглядової скелі спостерігали численні сліди перебування свині та сарни. Зафіксовано активне відвідування годівниць та підгодовельних майданчиків свинями.

10.02.2023. В кв. 8 урочища «Лівобережжя» поблизу с. Куріпчине стадо сарн перебігало лісову дорогу (47.9937N, 31.0239E).

16.01.2024. За повідомленням Д. Порхуна майже рік по тому в том же урочищі «Літній хутір» спостерігали 20 сарн, 13 свиней — 6 дорослих, 7 менших по 50–70 кг (48.0500N, 30.0090E). У той же день поблизу Дідової балки нараховано 60 сарн. Тоді ж поблизу с. Булацелове в долині р. Корабельна підняли 6 сарн (47.9912N, 31.1099E).

30.07.2024. На зарослій околиці с. Булацелове на дистанції 30 м спостерігали коричневого самця сарни з рогами з трьома відростками.

26.07.2024. В районі с. Куріпчине на схилі Попової балки тримаються 7 сарн (48.0071N, 31.0099E).

20.01.2025. Кв. 5 урочища «Лівобережжя», в гірлі Циганової балки вдень спостерігався одинокий кабан під час випасання. (48.0099N, 30.9809E).

Урочища «Полігон» та «Романобалківське»

5.02.2023. При об'їзді урочища «Полігон» в кв. 33, 34, 37 в районах колишнього дитячого табору, балки Дубова, балки Гнила — численні сліди перебування свині та сарни.

10.02.2023. За повідомленням начальника відділу державної охорони НПП «Бузький Гард» В. Валавського при об'їзді урочища «Полігон» спостерігали 8 сарн на прилеглому полі (47.9880N, 30.9956E).

У той же день присутність свині за слідами життєдіяльності зафіксована біля с. Львів у кв. 42 урочища «Романобалківське» (47.9057N, 31.0817E).

16.02.2024. Внаслідок підозри на поширення АЧС здійснено обстеження урочища «Полігон» на правому березі Південного Бугу. За допомогою тепловізора спостерігали 6 поросят без дорослих, на озимині (47.9895N, 31.9936E).

3.04.2024. У кв. 34 урочища «Полігон» значна кількість слідів життєдіяльності. В денний час на межі кв. 38 в полі спостерігався одинокий самець козулі на дистанції до 100 м. Поведінка неспішна, спокійна. Роги з двома відростками (48.0014N, 30.9851E).

24.08.2024. У кв. 40 урочища «Романобалківське» коло струмка свині перерили болото, влаштовували ванни. У кв. 41 численні сліди й лежанки сарни були під час літньої посухи.

14.01.2025. Неповдалі від с. Львів у сутінках самець сарни переміщався на ріллі (47.8788N, 31.1086E).

Богданівська ділянка (Урочища «Чубарівка» та «Гард»)

4.02.2023. У кв. 11 урочища «Чубарівка» коло Бакшалинського водосховища зафіксовані численні сліди перебування свиней, присутність яких до 2014 р. на цій ділянці не спостерігали. (47.7292N, 31.1579E).

27.05.2023. Урочище «Чубарівка» кв. 11, 12 численні свіжі сліди перебування сарн і свиней: відбитки копит, лежанки, порії ґрунту (47,7275N, 31.1769E).

14.01.2025. Там же, в урочищі «Чубарівка» неподалік від гідровузла численні сліди перебування свиней. На прилеглій до урочища озимині вдень паслись три сарни поруч з лисицею (47.7307N, 31.1758E).

У той же день 5 особин сарни паслись коло балки Сокурової балки на озимині в урочищі «Гард», напроти Ташлицької ГАЕС (47.7944N, 31.1689E).

Трикратьська ділянка (Урочище «Василева пасіка»)

15.04.2023. За повідомленням начальника Трикраського ПНДВ Д. Лісового в урочищі «Василева пасіка» спостерігався олень шляхетний (*Cervus elaphus*), який виглядав значно більше за сарну та відрізнявся іншою формою рогів (47.7261N, 31.4321E). Поява інтродуцента оленя шляхетного на території НПП — рідкісна подія, яка однак час від часу повторюється. Це пов'язано з випуском оленів за межі вольєру мисливського господарства в урочищі «Радинська дача», яке є лісовим заказником загальнодержавного значення, після заборони полювання в його межах у 2012 р.

19.04.2023. Під час обстеження траси для реконструкції ЛЕП «Петропалівка-Актове» в кв. 69 урочища «Василева пасіка» виявлені численні сліди активності кабанів у вигляді пориїв та лежанок (47.7227N, 31.4413E).

12.05.2023. В районі Петропавлівського каньйону коло скельних відслонень спостерігали свіжі сліди пориїв свиней (47.7224N, 31.4809E).

5.10.2023. В кв. 65 в урочищі «Лабіринт» біля с. Трикрать під час засухи та зневоднення каналів виявлені свіжі сліди пориїв свині, лежанки сарни (47.7091N, 31.4093E).

14.12.2024. В районі каньйону коло с. Актове свіжі сліди пориїв свиней. Також це спостерігалось і в урочищі «Лабіринт».

Знахідки ратичних за межами НПП

Такі дані важливі для моніторингу через високу рухливість ратичних.

28.07.2023. В лісовому заказнику «Новоселівка» біля с. Новоселівка численні свіжі сліди перебування сарн і свиней: відбитки ратиць, лежанки, порії ґрунту (47.8095N, 31.3196E).

13.02.2024. Під обстеження цілий день мрячив дощ при +12°C, що дозволяло спостерігати активність тварин. У кв. 70 заказника «Радинська дача» бачили 10 оленів шляхетних (*Cervus elaphus*), які перейшли просіку і спостерігали на людину на дистанції до 40 м. Великий самець сіруватого кольору окремо від інших особин переходив через насадження з важким хрустом, після став і слідкував за людиною. На невеликих деревах підліска та чагарниках наявні численні сліди обдирання кори на висоті до 2 м (47.6031N, 31.5583E).

Тоді ж в інших кварталах урочища «Радинська дача» відзначені масові сліди пориїв свиней, значна кількість лежанок сарни. Підняли одного кабана в кв. 83. Також коло узлісся цього кварталу на озимині паслись три самиці сарни.

31.10.2024. В урочищі «Бузькі хутори» та на прилеглих ділянках садів та виноградниках відзначені значні сліди життєдіяльності свиней. Причому на місцях концентрації свиней виявлена кровососка оленяча (*Lipoptena cervi*), що пов'язано з чисельністю цих ссавців (47.6096N, 31.2403E).

13.02.2025. В лісовому заказнику «Мартинівське» виявлені численні свіжі сліди перебування сарн і свиней: відбитки ратиць, лежанки, порії ґрунту.

14.02.2025. В лісових заказниках «Олександрівська дача» і «Новоселівка» спостерігали численні свіжі сліди перебування сарн і свиней: відбитки ратиць, лежанки, порії ґрунту, тертість кори дерев, свіжий запах тварин. (47.7968N, 31.3077E).

Отже, популяції сарни та свині в лісових масивах і лісосуках північної та центральної частинах Миколаївської обл. є стабільними. Водночас ареал оленя шляхетного (*Cervus elaphus*), який має статус інтродуцента, обмежений переважно районом лісового заказника «Радинська дача». До початку 2000-х років оленів можна було побачити в районі Первотайська.

Лося європейського (*Alces alces*) відмічено у північній і центральній частинах області за одиничними заходами. Цей вид включений до Червоної книги України (2017) зі статусом «вразливий». Так, самець лося виявлений 1–4.07.2002 в листяному лісі у с. Грушівка Первотайського району [Волох, 2014, 2016]. Цього ж самця пізніше спостерігали 5.07.2002 коло с. Щуцьке в сучасному Вознесенському районі, а 9.10.2002 вже в саду неподалік с. Богданівка. Пряма відстань від першої зустрічі перевищила 30 км.

30.08.2018. За повідомленням співробітниці НПП «Бузький Гард» О. Хитушко з лісової дороги в лісосузі поруч з урочищем «Літній хутір» підняли самку лося, яка лежала за поворотом. Тварина піднялася майже поруч з машиною плутаючись в ногах.

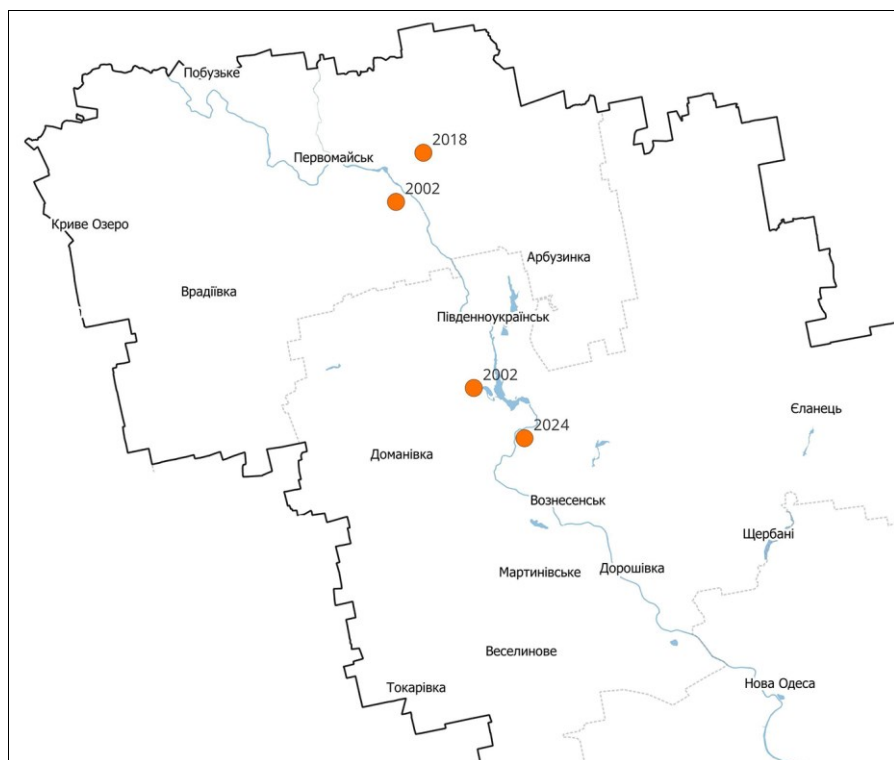

Рис. 3. Схема зустрічей лося (*Alces alces*) на Миколаївщині.

11.07.2024. За повідомленням директора філії «Вознесенське лісове господарство» СГДП «Ліси України» О. Чикачова був факт попадання самки лося до відстійника силікатного заводу. Керівник ТОВ «Мисливці Побужжя» О. Баланюк (с. Бузьке, Вознесенський р-н) організував рятувальні заходи для її спасіння. Під час 10-годинної операції вдалося відкачати частину води з відстійника і влаштувати ґрунтовий пандус для виходу тварини.

Це найпівденніша точка перебування лося в Миколаївській області.

Подяки

Автори щиро дякують усім колегам, які допомогли зібрати матеріали, зокрема керівнику ТОВ «Мисливці Побужжя» О. Баланюку (с. Бузьке, Вознесенський район) за організацію та проведення рятувальних заходів з рятування диких тварин. Подяки співробітникам НПП «Бузький Гард» В. Васьківу, О. Сидораку, Д. Лісовому, О. Дерманському (НПП «Бузький Гард») за докладні оперативні повідомлення і підготовку зразків на дослідження, а також директору філії «Вознесенське лісове господарство» СДГП «Ліси України» О. Чикачову за допомогу опитування та збір інформації. Дякуємо І. Загороднюку та Д. Лазареву (Національний науково-природничий музей НАНУ, Київ) за допомогу у підготовці матеріалів та опрацювання зразків.

Література

- Андрусенко, А. 2013. Знахідка нового виду кіт лісовий (*Felis silvestris*) на території НПП «Бузький Гард». *Літопис природи НПП «Бузький Гард»*, **4**: 167–169.
- Андрусенко, А. 2014. Реєстрація kota лісового (*Felis silvestris*) в околицях Богданівського ПНДВ НПП «Бузький Гард». *Літопис природи НПП «Бузький Гард»*, **5**: 72–74.
- Артамонов, В., С. Легкий. 2020. Ссавці регіону Національного природного парку Бузький Гард. *Novitates Theriologicae*, **11**: 32–42. [CrossRef](#)
- Волох, А. М. 2014. *Охотничьи звери Степной Украины: Монография. Книга 1*. ФЛП Гринь Д.С., Херсон, 1–412. [с. 118–123].
- Волох, А. М. 2016. *Охотничьи звери Степной Украины: Монография. Книга 2*. ФЛП Гринь Д.С., Херсон, 1–572.
- Загороднюк, І. 2015. Географічна мінливість забарвлення хутра ласиці (*Mustela nivalis*) в Україні: таксономія чи клімат? *Праці Теріологічної Школи*, **13**: 77–86. [CrossRef](#)
- Новини... 2024. На Миколаївщині врятували лося (фото). Вебсайт «Новини N», 15.07.2024. <https://novosti-n.org>
- Редінов, К. 2015. Формування осередку мешкання шакала (*Canis aureus*) на півдні Миколаївській області. *Праці Теріологічної Школи*, **13**: 68–71. [CrossRef](#)
- Zagorodniuk, I., M. Gavriluk, M. Drebet, I. Skilsky, A. Andrusenko, A. Pirkhal. 2024. Wildcat (*Felis silvestris* Schreber, 1777) in Ukraine: modern state of the populations and eastwards expansion of the species. *Studia Biologica*, **8** (3): 233–254. [CrossRef](#)

Резюме

ЛЕГКИЙ, С., В. АРТАМОНОВ, Я. ОВСІЄНКО. Зустрічі ссавців рядів хижих та оленеподібних в регіоні Національного парку Бузький Гард. — Протягом 2023–2024 і до початку 2025 років під час планового обстеження території НПП «Бузький Гард» та ведення фонового моніторингу встановлено низку фактів зустрічей та знахідок деяких видів хижих, серед них кіт лісовий (*Felis silvestris*), ласиця (*Mustela nivalis*), вовк (*Canis lupus*), шакал (*Canis aureus*), снот уссурійський (*Nyctereutes procyonoides*). Це доповнює картину динаміки та розповсюдження хижих у регіоні. Наведено відомості щодо поширення і стану популяцій ряду видів Cerviformes, зокрема аборигенних свині дикої (*Sus scrofa*) і сарни європейської (*Capreolus capreolus*) та інтродукованого тут оленя шляхетного (*Cervus elaphus*). Описано заходи лося європейського (*Alces alces*) на півдні території Миколаївської обл.